

Tarih Okulu Dergisi (TOD)	Journal of History School (JOHS)
(2026), 19(83), 4106-4134	
Özgünlük kontrolü	Authenticity process
http://dx.doi.org/10.29228/joh.90480	
Makale türü: Araştırma makalesi	Article type: Research article
Geliş tarihi 09.04.2026	Submitted date
Kabul tarihi 03.10.2026	Accepted date
Elektronik yayın tarihi 03.10.2026	Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information	
Kaygusuz, R. (2026). Eski Anadolu Türkçesinde Oksimoronlu Yapılar Üzerine Bir İnceleme. <i>Journal of History School</i> , 83, 4106-4134.	

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE OKSİMORONLU YAPILAR ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Ravza KAYGUSUZ²

Öz

Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait seçilmiş yedi eser olan *Bahrü'l Hakâyık*, *Behçetü'l-Hadâyık*, *Dede Korkut*, *Garib-nâme*, *Kur'an Tercümesi*, *Kıssa-i Yusuf* ve *Süheyl ü Nev-bahâr*'da oksimoronlu yapılar tespit edilmiştir. Çalışmada söz konusu yapıların hem anlamsal hem de biçimsel özellikleri dikkate alınarak belirli bir sınıflandırma yapılmıştır. İnceleme sürecinde oksimoronların yalnızca anlam düzeyinde değil, aynı zamanda Türkçe ve yabancı kökenli ekler aracılığıyla da oluşabildiği görülmektedir. Bununla birlikte her olumsuzluk unsurunun oksimoron yapısı oluşturmadığı, bazı ek ve yapıların bu kullanımın dışında kaldığı tespit edilmiştir. Eserlerde özellikle geniş zaman olumsuz soru biçimiyle kurulan “almaz mu sen?” ve “körmez mü siz?” gibi oksimoronlu yapıların hem ikinci tekil şahıs hem de ikinci çoğul şahıs gibi farklı şahıs ekleriyle kurulması oksimoronun kullanımı açısından çalışmaya çeşitlilik sunmaktadır. Çalışmada incelenen eserler arasında “tükenmez yemek” gibi -mAz sıfat-fiil eki ile kurulan belirli oksimoron örneğine yalnızca *Garib-nâme*'de rastlanmıştır. Bu durum, söz konusu yapıların metin türü ve anlatım özelliklerine bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Oksimoron, Oksimoronlu Yapılar, Anlam, Retorik.

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %100.

²Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Bağımsız Araştırmacı) Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı, ravzakaygusuz06@icloud.com, Orcid: 0000-0002-5902-4360.

In Old Anatolian Turkish a Study Of Oxymoronic Structures

Abstract

This study identifies oxymoronic structures in seven selected works from the Old Anatolian Turkish period: Bahrü'l Hakâyık, Behçetü'l-Hadâyık, Dede Korkut, Garib-nâme, Kur'an Tercümesi, Kısas-i Yusuf, and Süheyl ü Nev-bahâr. The study establishes a classification based on both the semantic and formal characteristics of these structures. The analysis reveals that oxymorons can be formed not only at the semantic level but also through Turkish and foreign-derived suffixes. However, it is noted that not every negative element constitutes an oxymoron; some suffixes and structures are exceptions to this usage. The fact that oxymoronic structures, particularly those formed with the negative question form of the present tense, such as "almaz mu sen?" and "körmez mü siz?", are constructed with different personal suffixes (second person singular and second person plural), provides a diverse range of oxymoronic usage in the works. Among the works examined in this study, a specific example of an oxymoron formed with the -mAz adjectival-verbal suffix such as 'endless meal' was found only in the Garib-nâme. This suggests that such constructions may vary depending on the text type and stylistic features.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Oxymoron, Oxymoronic Structures, Meaning, Rhetoric.

GİRİŞ

1.OKSİMORON

Türk Dil Kurumu Sözlükte³ oksimoron sanatı “Zıt anlamlı iki kelimenin bir arada kullanılması” şeklinde tanımlanmıştır.

Birbiri ile zıtlık veya çelişki bulunan (aydınlık geceler, ölüden diri doğmak, tatlı sıkıntı, acıyı bal eylemek vb.) iki sözcüğün bir araya getirdiği kelime grubu şeklindeki kullanımlara oksimoron (ikirciklem) (Açıkgöz, 2012, s. 65) denir.

Oksimoron kavramı üzerine İsrail Babacan (2012) “paradoksal imajlar”, Namık Açıkgöz (2012) “müştemilü’z-zıddeyn”, Menderes Coşkun (2012) “birleşik tezat” şeklinde farklı adlandırmalara değinmişlerdir.

Güngör (2014, s.149), “İkirciklem (Oxymoron) Uyumsuzluğun Uyumu” adlı çalışmasında oksimoron kavramının Türkçe karşılığı olarak ikirciklem ifadesini kullanarak ikirciklemsel öbekleşme, ikirciklemsel bağdaşma gibi türevlerinin

---

³ <https://sozluk.gov.tr/> 01.01.2026.

türetildiğini ifade etmiş ve “fakir milyoner”, “barış için savaş” gibi oksimoron örneklerini vermiştir.

Coşkun (2012, s.149), Türk edebiyatında oksimoron konusundan bahseden ilk isim olmakla beraber oksimoron kavramı üzerine “Batı retoriğinde zıt anlamlı ya da anlam çerçevesi açısından birbiriyle çelişkili iki kavramı bir arada ve bir nesne için kullanmaya oksimoron denir” tanımını vermiştir. Dolayısıyla oksimoron yalnızca zıt kelimelerin yan yana gelmesi değil bu zıtlıkların bir unsura yönelip anlam oluşmasıdır.

Girard (2007, s.50), oksimoron sanatını “eğitimli kişilerin anlayabileceği bir dil” olarak tanımlamaktadır. Yani birey kendisini geliştirdiği takdirde bu zıt ifadelerin bulunduğu yapıları daha kolay anlama yetisinde olacaktır.

Yazar, bu edebî sanatı kullanırken dinleyici-okuyucuyu şaşırtma, hayal gücünü geniş tutma, detaylı düşünme imkânı verme ve anlatılmak istenen şeyi mizahi açıdan anlatma gayesi gütmektedir. Özellikle eleştirilen bir şey üzerinde bu sanata sıklıkla başvurulması, dinleyicinin “nasıl yani?” “öyle mi acaba?” gibi soruları sormasına sebebiyet vermesi açısından dikkat çekicidir.

Oksimoron sanatı tamlamalar, gramatikal ekler ve anlam değişimleri (İsi, 2016b, s.4) aracılığıyla ortaya çıkmakta ve genel olarak isim ve sıfat tamlaması şeklinde oluşmaktadır. Bu tamlamalardaki zıt kavramlar bir araya gelerek farklı bir anlam oluşturmaktadır. Tamlamalar dışında dildeki gramatikal yapıları oluşturan oksimoron türleri de mevcuttur. Bu ekler +sIz, -mAz (Geniş zamanın olumsuz sorusu), -mAz (Sıfat-Fiil Eki), ne...ne (Bağlaç) ve +cIk küçültme eki’dir. Bunların dışında Osmanlı Türkçesine Arapça ve Farsça gibi dillerden giren “lâ-bî- ve nâ-” gibi olumsuz eklerle oluşan oksimoron örnekleri de mevcuttur. Bu ekler eklendiği isimlere “yoksunluk, eksiklik” anlamları katan +sIz ekidir. “Parasız eğitim, engelsiz hayat” gibi örnekler yapıcı olumsuz anlamca olumlu olarak “olumsuzluğun olumluluğu” şeklinde oksimoron sanatına örnek teşkil etmektedir. “Bir çay daha içmez misiniz?” örneğinde “içmez misiniz?” yapısında “rica-istek” anlamında olan geniş zamanın olumsuz soru şekli (-mAz eki) de oksimoron örneğini oluşturmaktadır (İsi, 2016b, s.5).

Oksimoron sanatı paradokslar ile karıştırılmaktadır. Zıt ifadelerin birlikte oluşturduğu terimler olan oksimoronların paradokslardan ayrılan yönü, bilinçli ve rastgele bir şekilde kullanılmasıdır. Oksimoron bir ifadeyken, paradoks ise ifadelerin tümüdür. Ancak ikisi de tutarsız olup, zıt veya karşıt anlamlarla birlikte kullanılmaktadır (Flayih, 2009, s.31).

Shen (1987, s.107-109), oksimoronu “doğrudan ve dolaylı oksimoron” şeklinde iki alt başlıkta incelemiştir. Dolaylı oksimoronun semantik yapısı baskın

durumda iken; doğrudan oksimoronun semantik yapısı daha az görülmektedir. Burada dolaylı oksimoron şiirsel envanter içerisinde daha sık yer aldığından dolayı şiirsel olarak sınıflandırılırken; doğrudan oksimoron şiirsel olmamasıyla değerlendirilir. Bu oksimoron türlerini şu şekilde açıklar: Doğrudan Oksimoron: Birbiri ile zıt anlamlı olan iki terimini birleşmesi sonucunda oluşan yapılara denir. Bu yapılar +/- şeklinde farklı değişimlerden oluşan ayırıcı özelliklerden oluşur. Kadınsı erkek, yaşayan ölü vb. Dolaylı Oksimoron: Birbiri arasında zıt anlam olmayan iki terimden meydana gelen yapılardır. Bu yapılar “zıt anlamlılığın alt anlamlılığı” şeklinde ifade edilir. Örneğin “sessiz ıslık” yapısında ilk terim olan sessiz’in leksikal zıddı ses sözcüğüdür. Ancak oksimoronun ikinci terimi olan ıslık, ilk terimle zıt anlamlı olmayıp üst anlama sahip ses sözcüğünün alt anlamlısı olarak yer alır.

Oksimoron kavramıyla birbirine benzeyen ve karıştırılmaması gereken kavramlar vardır. Bu kavramlar arasında benzermiş gibi görünen farklılıklar aşağıda açıklanmıştır:

2. PARADOKS VE OKSİMORON ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde⁴ “paradoks”, Fransızca paradoxe, 1. Aykırı düşünce, 2. Çelişki, 3. Düşünceler arasında tartışmaya açık, kesin bir yargı içermeyen karşıtlık” olarak tanımlanmıştır. Etimolojik kökenine bakıldığında ise para “karşıt” ve doxa “düşünce, inanış” anlamlarındaki sözcüklerin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bir arada olması beklenmeyen iki durum veya özelliğin birlikte yer alması durumudur (Kalay ve Göksu, 2003, s.59).

Paradoks kavramı, Antik Yunan düşüncesinde ilk örneklerine rastlanan, yanlış olduğu açıkça belli olduğu gibi genellikle doğru olarak kabul gören dikkat çekici bir anlatım biçimidir (Hançerlioğlu, 1978, s.147).

Dilsel paradokslara örnek olarak Epimenides paradoksu örnek gösterilebilir. Giritli filozof “Bütün Giritliler yalancıdır” şeklinde bir ifadeye değinmiştir. Bu ifade kendi içerisinde çelişki oluşturmaktadır. Çünkü kendisi de Giritli olduğu için eğer söylediği ifade doğruysa kendisi de yalancıdır. Ancak bu durumda da söylediği ifade doğru kabul edilmez ve Giritlilerin yalancı olmadığı anlamına gelerek doğru söylediği ihtimali ortaya çıkar. Dolayısıyla bu döngü ifadenin hem doğru hem yanlış olabileceğini göstererek paradoksal bir etki yaratır (Ülken, 1963, s.155).

---

⁴ <https://sozluk.gov.tr/> 01.01.2026.

3.ALİŞİLMAMIŞ BAĞDAŞTIRMA VE OKSİMORON ARASINDAKİ İLİŞKİ

Aksan, (2020, s.202-203) bağdaştırmayı, tamlama ya da tümce şeklinde olmak üzere birden çok unsurun bir araya gelmesi şeklinde tanımlar ve asma köprü, çatlak tabak, kavun dilimi, havalar ısınıyor şeklinde örnekler verir. Aynı zamanda bağdaştırmayı “alışılmış bağdaştırma ve alışılmamış bağdaştırma” olmak üzere ikiye ayırır. Alışılmış bağdaştırma, dilde sık kullanılan ve olağan karşılanan kullanımları ifade eder: “Genç adam”, “körpe salatalık”, “çizgili defter”. Bu tür örneklerin algılanmasında herhangi bir zorluk yaşanmaz. Ancak bu örneklerdeki sözcüklerden biri değiştirildiğinde, “genç kıskançlık”, “körpe kimya”, “çizgili umut” gibi kullanımlar ortaya çıkar ve algıda çelişki yaratarak alışılmamış bağdaştırma olarak değerlendirilir.

Alışılmamış bağdaştırmanın, etkili bir anlatım olduğunu ve deyim aktarmalarında da önemli bir yere sahip olduğunu belirten Aksan (2013, s.164), “ömür törpüsü”, “insan sarrafı” gibi deyimlerde tamlayan öğelerinin, somut/soyut, soyut/somut unsurlar şeklinde birleştirildiğini ifade eder. Bu tür deyimler, bir kişinin söylemesiyle ortaya çıkan ve beğenilerek yaygınlaşan anlatım biçimleridir.

Toklu (2003, s.147)’ya göre, alışılmamış bağdaştırmalarda sözcüklerin temel anlamlarından ziyade yan anlamları, çağrışım alanları, uzak çağrışımları ve duygusal değerleri ön plandadır. Şair, sözcüklere yeni anlamlar yükler ve simgesel bir anlatım kurar. Bu yolla okuyucuyu etkiler ve onda değişik imge ve tasarımlar çağrıştırmayı amaçlar.

Alışılmamış bağdaştırmalar, dil kullanımına bağlı olarak ve zamanla sık kullanılarak alışılmış bağdaştırma özelliği de kazanabilmektedir. Porzığ (1986, s.109) bu durumu “Baştan itibaren şunu açıkça kabul etmeliyiz ki, dil kullanımında her değişiklik, yani mutad konuşma tarzından her sapma, önce bir yanıltır ve bu, yerleşinceye, yani kabul edilinceye kadar böyle kalır” şeklinde açıklar.

Oksimoron yapıları da alışılmamış bağdaşıklıkla aksine alışılmış ve ortak pay içerisinde bulunan iki zıt unsurdan oluşan bir sanattır. Örneğin “ölü sağlar” denildiğinde birbirine zıt olan iki kavram da “insanı” nitelemektedir.

4.TEZAT SANATI VE OKSİMORON ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tezat, iki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine zıt olan özellikleri ve benzerlikleri birlikte ifade etmektir. Bir unsurun birbiri arasında zıt görünen özelliklerini yansıtmak da tezat sanatı içerisinde değerlendirilir. Nitekim soğuk-

sıcak, kuru-yaş, büyük-küçük gibi dilbilgisel açıdan zıt olan kelimeleri art arda vermek tezat sanatına dahil değildir (Dilçin, 1983, s.449). Tezat sanatı, özellikle Divan edebiyatında yaygın şekilde kullanılmış, anlamı belirginleştirip ifadenin etkisini artıran bir söz sanatı olarak değerlendirilmiştir.

Oksimoron ise tezat sanatının bir dalı olarak iki zıt ifadenin yan yana gelerek yeni bir anlam oluşması, esas anlamının tam tersi ya da farklı bir anlama yol açmasıdır. Bu bakımdan oksimoron yapıları da anlamsal çeşitlilik sunarak okuyucuyu ve dinleyiciyi zihinsel açıdan düşünmeye sevk etmektedir.

5.ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzcanın ilk yazı dilini temsil etmektedir. Türk dili, 11. yüzyıla kadar ortak bir gelişim süreci izlemiş; ancak bu yüzyıldan sonra Türk topluluklarının farklı coğrafyalara yerleşmesi ve değişen kültürel koşullar nedeniyle çeşitli lehçelere ayrılmıştır. 13. yüzyıldan itibaren bu lehçeler kendi yazı dillerini oluşturmaya başlamıştır (Akar, 2005, s.23-231).

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde gelişen bu yazı dili, Oğuz Türkçesinin temel özelliklerini yansıtmaları açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde Türkçeye Arapça ve Farsça unsurlar girmiş; özellikle dinî, edebî ve öğretici eserlerde güçlü bir yazı dili olarak kullanılmıştır. Bu yabancı kelimeler özellikle nazım türündeki eserlerde daha yoğun şekilde kullanılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde söz varlığındaki değişimlerin yanında yazım şekillerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Bu dönemde başlıca iki farklı imlâ geleneği bulunmaktadır. Bunlardan ilki Eski Türkçeden gelen Eski Uygur imlâsı, diğeri de Arap ve Fars imlâsıdır. Yaklaşık üç yüz yıl süren bu dönemde ortak ve kesin bir yazı dili oluşmadığı için imlâ, dönem ve esere göre değişkenlik göstermektedir. Eski Uygur imlâsında ünlüler yazılmış; bazı ekler de gövdeden ayrı yazılmıştır. Arap-Fars imlâsında ise ünlüler yazılmamış; Arap alfabesine özgü harf (ص) ve hareke işaretleri ( ) kullanılmıştır. Aynı zamanda Türkçe kelimelerin yazılışında da bu imlâ geleneğinin etkisi sürdürülmüştür (Gülsevin ve Boz, 2013, s.23).

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırmacının veri kaynağını Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait metinler oluşturmaktadır. Doküman incelemesi kapsamında *Bahrü'l-Hakâyık*, *Behçetü'l-*

Hadâyık, Dede Korkut, Garib-nâme, Kur'an Tercümesi, Kıssa-i Yusuf ve Süheyl ü Nev-bahâr olmak üzere toplam yedi eser taranmış, oksimoron özelliği taşıyan kullanımlar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler yapı ve anlam özellikleri açısından sınıflandırılarak betimsel olarak analiz edilmiştir. Aynı zamanda kamuya açık kaynaklarda yer alan metinler incelendiği için çalışmada etik kurul izni gerekmemektedir.

Seçilen eserler, dönemlerinin dil ve kültürel çeşitliliğini yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, dinî, tasavvufî, epik ve aşk temalı metinler bir arada değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, oksimoron oluşturan yapıların farklı bağlamlarda ve anlatım türlerindeki kullanım şekillerini çok yönlü açıdan görmek için tercih edilmiştir.

Çalışmada oksimoron kavramına ilişkin kuramsal çerçeve oluşturulurken Hasan İsi'nin (2016b) *Yapı ve Tür Bakımından Oksimoron* adlı tez çalışmasından yararlanılmıştır. İsi'nin oksimoronları semantik ve gramatik açıdan ele alan yaklaşımı dikkate alınmakla birlikte, bu çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda oksimoron yapıları yeniden değerlendirilmiş ve çalışma kapsamında özgün bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu doğrultuda oksimoronlar yapı bakımından sınıflandırılmış; ayrıca metin içerisindeki kullanım bağlamları dikkate alınarak anlamsal işlevleri çerçevesinde de değerlendirilmiştir. Metinlerden belirlenen örnekler, bağlamlarıyla birlikte sunulmuş; beyitlerden alınan örneklerin çevirileri tarafımızca yapılmıştır. İnceleme sürecinde bazı oksimoron türlerine ait örneklerin tüm eserlerde tespit edilemediği, bazı eserlerde ise belirli yapılara ait birden fazla örneğin bulunduğu görülmüş; bu durum inceleme sürecinde dikkate alınmıştır.

Çalışmada yalnızca zıtlık ilişkisi kuran yapılar oksimoron kapsamında ele alınmış; biçimsel veya anlamsal olarak olumsuzluk içeren ancak karşıtlık oluşturmeyen yapılar ise inceleme dışında bırakılmıştır. Bu doğrultuda, “bî-akl” (akılsız) gibi olumsuzluk eki bulunan ancak anlam bakımından zıtlık oluşturmeyen kullanımlar değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Çalışmaya konu olan eserlerin tür ve özellikleri şu şekildedir:

Bahrü'l Hakâyık Hatiboğlu tarafından yazılan ve Hacı Bektâş-ı Veli'nin Arapça yazılmış mensur eseri olan *Mâkâlat*'inin manzum şekliyle Türkçeye çevirisidir. Eser, insanın yaratılışı, ayrılığı, arzusu ve çeşitli hâllerini anlatmakla birlikte kulun Tanrı'ya ulaşacağı kırk makam, tövbe, marifet makamları, hakikat, şeytan, vaf-ı ademî gibi çeşitli alt bablara ayrılmaktadır (Türk, 2018, s.12-13).

Behçetü'l- Hadâyık, dinî ve ahlaki mevzeleri bir araya getiren öğretici bir eserdir. 41 meclisten oluşan ve başlıkları Arapça olan meclislere ayrılmıştır. Meclislerde

tevhit, Receb, Ramazan, Şaban ayları, bayram ve aşuranın faziletleri, Hazreti İbrahim, Yakup ve Musa peygamberlerin vefatları, Yusuf kıssası, ayet ve hadis tefsirleri yer alır (Canpolat, 2018, s.9).

Dede Korkut Hikâyeleri, Eski Anadolu Türkçesi metinlerindendir. Hikâyeler, Türk dili, kültürü, Türkün hayatı kavraması, eşyayı anlamlandırması, inancı gibi tüm felsefe ve mantığını yansıtmaktadır. Eser boy adı verilen toplam on iki hikâyeden oluşur. Dede Korkut'un dili Azerbaycan Türkçesinin özelliklerini göstermekle birlikte tüm dil özellikleri bu lehçeye ait değildir (Akar, 2005, s.270-271).

Garib-nâme, 14. yüzyılda Âşık Paşa'nın kaleme aldığı en büyük mesnevisidir. Eser on bölümden oluşmakta ve nüshalara göre beyit sayısı değişkenlik göstermektedir. Eserde tevhid, münacaat bölümleri olmakla birlikte Peygambere övgü ve dört halifenin methi de yer almaktadır (Yavuz, 2000, s.12).

Kur'an Tercümesi, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan ve H.804/M.1401 tarihli bilinen ilk satır arası Kur'an tercümesi, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinde kayıtlıdır. 652 varaktan oluşan eser, tam bir Kur'an tercümesidir. Eserde Türkçe söz varlığının oranı, Eski Anadolu Türkçesi sahasındaki diğer tercümelerde yer alan Türkçe söz varlığına göre daha geniş yer tutmaktadır (Küçük, 2022, s.14-15).

Ali'nin *Kıssa-i Yusuf*'u Türk edebiyatında Yusuf ve Züleyhâ konusunu alan önemli eserlerden bir tanesidir. Türk edebiyatı içerisinde ilk kez dörtlüklerle kaleme alınan Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi Ali'ye aittir. Türklük dünyasında hakkında çok sayıda eser kaleme alınan bu hikâye, kutsal kitaplarda da yer almakta ve bu yönüyle birçok milletin ilgisini çekmektedir. Eser, toplumun duygu ve düşünce dünyasıyla örtüşmesi nedeniyle de ilgi görmüş ve sevilmiştir (Cin, 2011, s.9).

Süheyl ü Nev-bahâr, Hoca Mesûd ve yeğeni İzzeddin Ahmed tarafından 14. yüzyılda Farsçadan Türkçeye çevrilmiş bir eserdir. Türk edebiyatında yazılmış beşerî aşk konulu ilk mesnevi olmasından ötürü de önemli bir yere sahiptir (Cığa, 2013, s.2).

İncelenen eserler temelinde tespit edilen oksimoronlu yapılar çeşitli açılardan sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede çalışma; anlam açısından, Türkçe eklerle ve yabancı ön eklerle oluşturulan oksimoronlu yapılar olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır:

BULGULAR VE YORUM

1. Anlam Açısından Oksimoron Oluşturan Yapılar

Semantik oksimoron, anlam bakımından birbirine zıt veya tutarsız kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu yapılardır. Örneğin, “büyük detay” ifadesinde “büyük” ve “detay” terimleri birbirine zıt anlam taşıdığı için semantik oksimoron türüne girmektedir. Bu tür yapılar, duygu yaratma, düşündürme ve dikkat çekme amacı güder ve anlatıma derinlik kazandırarak okuyucuda çatışma hissi uyandırır. Genellikle birden fazla kelimenin birleşmesiyle oluşur. *Parasız yatılı, sıcak kar, dürüst kurnaz* gibi. Ancak oksimoron her zaman iki kavramın yan yana gelerek mantık açısından zıt olmasıyla sınırlandırılmamaktadır. Bazen tamamen birbirinden ayrı iki zıt kavramın +/- şeklinde yan yana gelerek tezatlık oluşturduğu (beyaz-siyah) veya o kavramların anlamının mecazi olarak anlam kaymasına uğraması da (iyisiyle kötüsüyle: her şekilde) oksimoronlu yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oksimoronlu ifadelerin genel olarak sıfat ve sıfat tamlaması şeklinde oluştuğunu ifade eden İsi (2016a, s.152), isim+isim, zarf+zarf, zarf+fiil şeklinde de oksimoron yapılarının oluşabileceğini söyler. Dolayısıyla aşağıda Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde tespit edilen oksimoronlu yapıların hem isim hem sıfat hem sıfat-fiil gibi çeşitli hâllerle bulunabileceği bu görüşü desteklemektedir. Oksimoronların metin içinde kazandığı anlamlar da önemli olduğu için aşağıdaki alt başlıklar, oksimoronlar arasında farklı şekildeki anlam çelişkilerini göstermek için oluşturulmuştur:

1.1. Algısal Çelişkiye Dayalı Oksimoron Yapısı

Algısal çelişkiye dayalı oksimoronda kavramlar gerçek anlamıyla kullanılmayıp, algı ve değerlendirme şekli üzerinden yan yana getirilmektedir. Aşağıda yer alan *gündüz gicedür* şeklinde iki zıt kavramın yan yana yer alması anlamsal olarak “gündüzü gece olarak görmek” şeklinde oksimoron oluşturur. Bu kullanım, yalnızca dilsel bir zıtlık olmayıp aynı zamanda mecazi olarak bir algı bozulmasını niteler. Gündüzün gece olarak sayılması, doğruyu yanlış kabul etmek şeklinde çelişkili bir anlatım oluşturmaktadır.

Gündüz gice: (Gündüz Gece)

Bu işde sen eger gündüz gicedür, pes ol Hakkı inandığın nicedür (BaH: 11b/2).

“Sen bu işte eğer gündüzü gece sayarsan, öyleyse Hakka inandığın nasıldır”

1.2. Özellik Olarak Çelişkiye Dayalı Oksimoron Yapısı

Bu tür oksimoronda bir varlığa ya da kavrama ait özellikler arasında anlamsal açıdan bir karşıtlık oluşmaktadır. Bu yapılarda oluşan çelişki doğrudan kavramın kendisinden değil, onları tanımlayan özelliklerin birbiriyle uyuşmamasından

kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki beyitte *toprak* ve *beyaz* ifadeleri farklı değer alanlarına ait iki niteliği bir araya getirmiştir. “Toprak”, insanın fanî olmasını temsil ederken, “beyaz” ise saflık ve yüce oluşu ifade eder. Renksel açıdan da bakıldığında toprak koyu bir renk, beyaz ise açık bir renk olarak zıtlık oluşturur. Bu iki niteliğin bir arada olması dolaylı bir oksimoron etkisi oluşturmuş; teslim ve razı olması da insanın alçakgönüllü oluşundan manevi yükselişe geçişini simgelemiştir.

Beyâzî toprak: (Beyaz toprak)

Bularun aslı toprakdur beyâzî, olur her nesneye teslim ü râzî (BaH: 24a/11).

“Bunların aslı beyaz topraktır, her nesneye boyun eğer ve razı olur”

1.3. İşin Niteliğine Dayalı Oksimoron Yapısı

İşin niteliğine dayalı oksimoronlardaki çelişki, bir durumun taşıdığı niteliklerin karşıt anlamlı unsurlarla ifade edilmesi sonucunda ortaya çıkar. Aşağıdaki *Bahrü'l-Hakâyık* adlı eserde *eyü>yavuz* şeklinde geçen ifade “iyi kötü” anlamında iki kelimenin yan yana gelmesiyle oluşan oksimoronlu bir yapıdır. İsi (2016, s.117) bu yapıyı iki örnek üzerinden açıklamıştır. İlki iyi kötü anlamında olan “eyü yavuz”, ikincisi ise iyi, güçlü, kuvvetli anlamında olan “eyü yavuz” şeklindedir. “Yavuz” kelimesi tarihsel süreç içinde anlam iyileşmesine uğrayan kelimelerdendir. Başlangıçta “kötü, fena” anlamında olan kelime, zaman içinde “güçlü, kuvvetli” anlamlarını kazanmıştır. İncelenen metinde İsi’nin çalışmasında verdiği örneklerin ilkinin karşılayan “eyü yavuz” ifadesi bu çalışmada da “iyi kötü” anlamındadır. Beyitteki bu kullanım işin niteliğine dayanan bir oksimoron çeşidi olup iyi kötü (olumlu-olumsuz) her ikisi de anlamı taşımaktadır.

Eyü yavuz: (İyi kötü: Her ikisi de)

Eyü yavuz ‘ameldür bile yoldaş, eyüsin kazanı görgil qarındaş (BaH: 25b/3).

“İyi kötü yapılan işlerle yoldaştır, ey kardeş iyisini kazanmayı fark et”

1.4. Kapsayıcı Zıtlıklara Dayalı Oksimoron Yapıları

Kapsayıcı zıtlıklara dayalı oksimoronlarda karşıt anlamlı iki unsur, yalnızca bir zıtlık oluşturmamış aynı zamanda bağlam içinde bütünlük veya genelleme anlamı kazanmıştır. Aşağıda *Dede Korkut*’ta yer alan *aklı karalı* ifadesi çağ kelimesini niteleyen bir sıfat olup iki zıt kelimenin bir arada kullanılmasıyla da oksimoron oluşturmuştur. Bu ifade zıtlık oluşturmanın da ötesinde olup bağlam içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak cümleye kapsayıcı bir özellik kazandırmıştır. Bu açıdan “iyi ve kötü ayırt etmeden, her türlü” anlamını karşılar. Dolayısıyla

buradaki zıtlık iki farklı unsuru çatıştırmaktan ziyade, bu unsurları tek bir çatı altında birleştirerek cümlede geniş bir anlam oluşturmuş ve oksimoronlu yapıyı meydana getirmiştir.

Aklı karalı: (Aklı karalı: İyi kötü)

Aklı karalı seçilen çağda, kalın Oğuzun gelini kızı bezenen çağda (DK⁵: 12b/7).

“Akla karanın seçildiği zamanda, güçlü Oğuzun gelini kızı süslendiği zamanda”

Garib-nâme’de yer alan *dün gündüz* ifadesi “gece gündüz” anlamının dışında “her zaman, devamlı, her vakitte” anlamlarıyla tüm zamanları kapsayarak iki zıt ifadenin yan yana gelmesiyle oksimoron oluşturmuştur.

Dün gündüz: (Gece gündüz: her zaman, sürekli)

Çarha girdi çarh dün gündüz döner, çarh içinde gösterür dürlü hüner (GN: 5a/5).

“Felek semaya girdi gece gündüz döner; bu dönme içerisinde türlü hünerler gösterir”

Aşağıda yer alan *evvel ahir* ifadesi “baş” ve “son” gibi iki zıt kavramın bir araya geldiği, anlamsal olarak ise sadece baş ya da son değil, “her an, her zaman” şeklinde geniş kapsamlı bir zamanı anlatan oksimoronlu bir yapıdır.

Evvel âhir: (Önce sonra: her zaman)

Evvel âhir devleti kâyim durur, işidiün ol devlet issi kim-durur (GN: 15b/3).

“Saltanatı her zaman ayaktadır; o saadet sahibi kimdir duyun”

Aşağıdaki metinde, *dünya-ahir* ifadeleri birbirinden farklı alemler olan iki mekândır. Birisi içinde olduğumuz somut alem, diğeri ise yalnızca varlığından haberdar olduğumuz soyut alem. Dolayısıyla birbiriyle mekânsal farklılıklar taşıyan bu iki kavram cümleye “her iki yerde de” anlamı katarak kapsayıcı zıtlık özelliği gösteren oksimoronlu bir yapı kazandırmıştır.

Dünyâ âhir: (Dünya ahiret: Her iki yer)

Halıkhıñ birliğine kertünür-sen, dünyâ âhir dewlet körünür emdi (KY: B14v2).

“Allah’ın varlığına ve birliğine inanırsan, dünya ahiret (iki tarafta da) zenginlik, mutluluk sana ulaşır”

Kıssa-i Yusuf’ta yer alan *ulu-kıçı/bay-fakîr* gibi birbirine zıt olan ifadeler, ayırt etmeksizin topluluğun tamamını dahil eden kapsayıcı bir oksimoron etkisi

---

⁵ Özçelik S. (2016). Dede Korkut. (Dresden Nüshası). Türk Dil Kurumu.

oluşturmuştur. Dolayısıyla buradaki zıtlık bireysel değil, “hepsi, herkes” anlamıyla toplumsal merkezlidir.

Ulu kiçi/ bay fakîr: (Büyük küçük/Zengin fakir: Hepsi)

Bunu işitüp mısır ehli cümle keldi, ulu kiçi bay fakîr hâzır idi (KY: B25r14).

“Bunu duyan Mısır halkının hepsi geldi; büyük küçük, zengin fakir (hepsi) hazırdı”

Kur'an Tercümesi'nde *gece gündüz* şeklinde zıt iki zaman kavramının bir arada kullanılması yapılan işin tek bir zamanla kısıtlanmayıp sürekli anlamı vererek oksimoronlu bir yapı oluşturduğu görülmektedir.

Gece gündüz: Gece gündüz: Devamlı olarak

Bunlara tapar-biz gece gündüz anlara secde eder-biz dediler (KT: 397a/4).

“Bunlara taparız gece gündüz, onlara secde ederiz, dediler”

1.5. Ortam, Koşul Çelişkisine Dayalı Oksimoron Yapısı

Başka anlama geçiş olayını Aksan (2020, s.214-215), “göstergenin eskisinden bambaşka, yeni bir kavramı yansıtmaması” şeklinde tanımlamıştır. Bugün ortak dilde yaşayan “ucuz” sözcüğünün Eski Türkçede “kolay, değersiz, hakir” anlamlarına geldiği görülmektedir. Aksan'ın isim ve fiil şeklinde kelime düzeyinde aldığı bu örnekler anlam geçişlerinin sıcak soğuk şeklindeki zıt kavramların yan yana gelerek oluşturduğu söz öbeği düzeyinde de gerçekleştiğini göstermektedir. Buna örnek olarak *Süheyl-ü Nevbahar*'da ıssı>sovuş şeklindeki ikileme, iki zıt kavramın bir araya gelerek oluşturduğu yeni semantik duruma işaret etmektedir. Hem soğuk hem de sıcak kelimeleri “her türlü şart ve koşulda” şeklinde anlama kaymış ve çevresel koşullara bağlı bir oksimoron oluşturmuştur. İfade ilk anlamından tamamen kopmamış fakat cümle içerisindeki bağlamdan hareketle daha soyut bir anlama taşınmıştır.

Issı sovuş: (Sıcak soğuk: Her türlü şart, Koşul)

Atası şımarladı oğlın bize, ki ıssıda şovuşda birez geze (SN: 211/2572).

“Babası oğlunu her türlü koşulda biraz gezmesi için bize emanet etti”

1.6. Dengeli Zıtlıklara Dayalı Oksimoron Yapısı

Dengeli zıtlıklara dayalı oksimoronda karşıt anlamlı unsurların kesin bir çatışmadan ziyade iki uç arasında kalan ölçülü bir anlamı ifade etmektedir. *Süheyl-ü Nevbahar*'da *az öküş* “az çok” şeklindeki iki kavram başlangıçta birbirine zıt görünmektedir. Biri az yani sınırlı, diğeri çok yani sınırsız ya da fazla

anlamı taşır. Ancak metnin bağlamı incelendiğinde bu kavramlar bir araya gelerek “ne az ne çok” yani ortası anlamındaki “biraz” ifadesiyle dengeli bir oksimoron yapısı oluşturmaktadır.

Az öküş: (Az çok: Biraz)

Ve lîkin ger olaydı bir hoşça kuş, Anuñ ile eglenedüm az öküş (SN: 269/3299).

“Fakat güzel bir kuş olsaydı onunla biraz oyalanırdım”

2.Türkçe Ekler Aracılığıyla Kurulan Oksimoron Yapıları

Oksimoron yapıları genellikle sıfat ve isim tamlamalarından oluşmakla birlikte bunların dışında gramatik yapılar aracılığıyla da oluşmaktadır. Özellikle ekler yoluyla oluşan bu oksimoronlar çelişki üreten yapılar oluşturmaktadır. +*mAz*, (Geniş zamanın olumsuz sorusu ve Sıfat-Fiil eki) +*sIz*, +*Cık* gibi eklerle oluşan yapılar hakimdir. Bunların dışında Arapça ve Farsça kökenli Osmanlı Türkçesinde kullanılan *bî-*, *lâ-* ve *nâ-* olumsuz ekleri ile de oksimoronlu ifadeler yer almaktadır. Bu yapılar yapı bakımından olumsuz olup anlam bakımından olumlu oldukları için oksimoron oluşturlar ve “olumsuzluğun olumluluğu” şeklinde değerlendirilmektedir (Turgunbayer ve İsi, 2018, s.62).

2.1.+cIk Küçültme Eki ile Oluşanlar

Korkmaz (2017, s.126), +cIk ekinin, ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olduğunu, isimlere ve sıfatlara eklenerek küçültme, pekiştirme, sevgi ve acıma anlamı katan bir ek olduğunu söyler.

+cIk yapısı eklendiği her kavrama oksimoron özelliği kazandırmaz. Örneğin, “gölgecük, minicik” gibi ifadelerde kavramın büyüklüğüne dair herhangi bir bilgi yoktur. Gölge büyük de olabilir küçük de. Minicik örneğinde ise kelimenin kendisi zaten küçük olup +cIk kavramının eklenmesiyle sevgi duygusu pekiştirilmiştir. Bu yapıların oksimoron özelliği kazanması için kelimenin büyüklük, kocamanlık, irilik gibi niteliksel durumları işaret etmesi gerekir.

2.1.1. Anlam ve Ek Açısından Çelişki Oluşturan Oksimoron Yapıları

Aşağıdaki *Dede Korkut* eserinde tespit edilen *tepe* kavramı, doğası gereği yükseklik ifade ederken kelimeye eklenen +cIk eki bu yüceliği küçülterek anlamda zıtlık oluşturur. Bu durum da büyüklük ve küçüklük algısının tek kelimede yer almasıyla oksimoron etkisine ulaştığını göstermektedir.

Depecük: (Tepecik)

Kül depecük olmaz, güyegü ogul olmaz (DK: 3b/6).

“Kül tepecik olmaz (yükselmez), güvey oğul olmaz”

Aşağıdaki örnekte yaşlı bir kadın anlamında olan *karı* kelimesindeki +cIk küçültme eki kelimenin biçimini değiştirirken, yan anlam olarak da sevimlilik anlamı katmıştır. Bu durum gramatik ve anlamsal olarak oksimoron örneği oluşturmaktadır.

Karıcık: (Yaşlı kadın, ihtiyarcık)

Bir karıçık bir gül-âb yap alup keldi, Yûsufi almağa hâzır keldi (KY: B25r16).

“Bir ihtiyar (yaşlı kadın), bir şişe gül suyu alıp geldi; Yusuf’u almak için hazır geldi”

Sûheyl ü Nev-bahâr’da *koca* yani “ihtiyar” anlamındaki kelimeye getirilen +cIk eki oksimoron oluşturmaktadır. İhtiyar olan birisi yaşça ve fiziki olarak büyüktür; fakat kavram +cIk küçültme ekiyle zihinsel anlamda da küçültülmüştür.

Kocacık: (Yaşlı adam, ihtiyarcık)

Ol kocacuk atam, ki cānum anuñ için oda atam (SN: 168/2040).

“Canımı onun için ateşe attığım o ihtiyarcık babam”

Aşağıdaki beyitte de *deniz* dipsiz, bucaksız ve enginliğiyle bilinen bir doğa unsuru olup +cIk küçültme ekinin kelimeye eklenmesiyle anlamsal bir zıtlık içermiş ve oksimoron oluşmuştur. Bu açıdan bakıldığında şekilsel olarak büyük olan unsurlar, küçültme eki sağlayan +cIk ekinin getirilmesiyle anlam değişikliğine uğrar ve çelişki yaratır.

Denüzcik: (Denizcik)

Deñizcükdi şu şanmağul kan idi, sünjü yir yirin dikilü cān idi (SN: 213/2595).

Bu denizciğin sudan oluştuğunu düşünme, bu kan denizciğiydi. Yerde serili yatan cesetlere saplanmış kan içindeki mızraklar, (deniz dibindeki mercanlar) gibiydi”

2.2. -mAz (Geniş Zaman Olumsuz) Soru Yapısıyla Oluşanlar

Geniş zaman kipini geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman içindeki oluş ve kılışları kapsadığını ifade eden Korkmaz, ekin esas işlevinin “her zamanı” içinde barındırarak süreklilik kazandığını ifade etmiştir. Aynı zamanda geniş zaman kipinin olumsuz şekli birinci tekil ve çokluk şahıslarında -mA- olumsuzluk, ikinci, üçüncü tekil ve çokluk şahıslarında da olumsuz geniş zaman eki olan -mAz ekiyle oluştuğunu söylemiştir (2017, s.569-570).

-mAz eki soru ekleriyle kullanıldığında “almaz mısın”, “istememez misin” şeklinde teklif ve rica etme durumlarını nitelemektedir. Bununla birlikte cümledeki

bağlama bağlı olarak bu kullanımlar her zaman teklif ya da rica anlamıyla bulunmaz; anlamsal çeşitlilik gösterir. Nitekim “bilmez misin” şeklindeki ifade doğrudan soru ifadesi gibi gözükse de gerçekte “biliyorsun” anlamını çağrıştıran hatırlatma da içerir. Bu açıdan söz konusu unsurlar anlam ile şekil arasında tezatlık sunan dilsel öğeler oluşturarak oksimoron niteliği taşımaktadır.

Bu durum İsi’ye göre dilbilgisel açıdan oksimoron özelliği barındıran yapıların bir görünümü şeklinde açıklanmaktadır. İsi (2016b, s.265), oksimoronlu yapıların, dil bilgisel olarak başka bir oluşum biçiminin de geniş zamanın olumsuz sorusu olan -mAz ekiyle meydana getirildiğini ifade eder. Bu tür yapıların daha çok ricada bulunma ve istek ifade etme gibi anlamlarla kullanıldığını ve yapının biçimsel olarak olumsuz, anlam bakımından ise olumlu bir yanıt beklediğini söyler. Bu özelliğin, tezat sanatına dahil edilen ve oksimoron kavramının örneklerinden biri olan dilbilgisel bir yapı oluşturduğu ve bunu “çay içmez misiniz?” şeklindeki bir soruya genellikle “içerim” yanıtının verildiğini söyleyerek açıklar. Bunun da olumsuzluğun bir nevi olumluluğa dönüştüğü durumu ifade ettiğini dile getirir.

-mAz eki, istek ve rica gibi anlamlarının dışında karşıdaki kişinin görüşünü onaylamasını bekleyen bir durum yaratmak için de kullanılır. Olumsuz bir soru şekli ile olumlu bir cevabın beklendiği bu yapı, dilde karşıtlığa hizmet eden bir öge olarak öne çıkar. Eklenen sözcüğü biçimsel olarak olumsuz hâle getirirken, anlamsal olarak olumlu bir yapı sergiler. Oksimoron olarak adlandırılan ve karşıtların bir arada kullanımıyla oluşan bu sanat, -mAz eki sayesinde çelişkili yapılar yaratarak, anlatıma çeşitlilik ve derinlik katar (Turgunbayer ve İsi, 2018, s.66).

Bu yapıların zıtlık içerisinde bir arada kullanılması, anlatıma dikkat çekme, söylenen sözü onaylatma gibi çeşitli anlatım biçimleri sunarak karşıdaki kişide etki bırakmayı amaçlamaktadır. Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde bu yapıların görüldüğü örnekler aşağıdaki gibidir:

2.2.1. -mAz Ekinin Soru Yoluyla Oluşturduğu Retorik Oksimoronlar

Retorik, “Fr. rhétorique <Latince rhetorica <Yunanca rhêtorikê <rhêtôr “güzel konuşan, hatip” anlamlarında olan bir kavramdır. Aynı zamanda “güzel ve etkili söz söyleme”⁶ anlamlarına gelmektedir. Retorik yapı aşağıdaki beyitlerde -mAz geniş zamanın olumsuz eki ve soru yapılarının bir araya gelerek “görmez misin”, “bilmez misin” şeklindeki ifadelerle görülmektedir. Burada amaç herhangi bir bilgiyi almaktan ziyade, bilinen bir gerçeği hatırlatmak amacıyla düşünmeyi sağlamaktır. Bu tür kullanımların Kurân-ı Kerîm’de de yer aldığı görülmektedir.

⁶ <https://lugatim.com/s/retorik> 27.03.2026.

Fasih Arapça ile nâzil olan Kur’ân-ı Kerîm sahip olduğu yüksek belâgat sayesinde Arapları hayrete düşürerek dil ve edebiyat çalışmalarında örnek olmuştur (Yıldız, 1991, s.283). Nitekim Kur’ân’ın Enâm Suresi, 50. ayetinde “De ki: “Kör ile gören bir olur mu? Artık biraz düşünmez misiniz?”⁷, Enbiyâ Suresi, 67. ayetinde “Yuf size ve Allah’tan başka taptıklarınıza! Hâlâ akıllanmayacak mısınız?”⁸ gibi yapıların biçim ve işlev açısından bu belâgat geleneğiyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

İncelenen eserlerde bu retorik işlev, geniş zamanın olumsuz soru biçimi (-mAz + soru eki) ile kurulan yapılar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bunlar, ikinci tekil kişi (*görmez misin, bilmes mü sen*), üçüncü tekil kişi (*demez mi olur*), üçüncü çoğul kişi (*körmez mü siz*) şeklinde farklı görünümsergileyen oksimoron yapılarıdır.

Aşağıda *görmez misin?* ifadesi şekil olarak olumsuz anlam olarak da olumlu bir etki yaratmaktadır. *Görmez misin?* şeklinde soru ekiyle bir araya gelen yapı Tanrı’nın yaptığı işi neticesinde varlığını sorgulayarak farkındalık etkisi vermektedir. Dolayısıyla oksimoron oluşturan bu durumda hatırlatma ve uyarı bulunmaktadır.

Görmez misin?

İy kör görmez misin ol ilâhı, Senüñ-çün ne yaratdı Pâdişâhı (BaH: 37b/4).

“Ey kör görmez misin o ilâhı, padişahı senin için nasıl yarattı?”

Aşağıda *bilmes mü-sen?* şeklindeki ikinci tekil şahsa yönelen kullanıma karşılık “bilirsin ya” şeklinde zihinde beliren bir cevap hakimdir. Yani aslında soru sormanın dışında burada bir durumu pekiştirme anlamı yer alır.

Bilmes mü sen? (Bilmez misin?)

Bilmes mü-sen Tanrı uyumas, kim n’iderise cezâ birür, kıomas. (BeH: 99a/1).

“Bilmez misin Tanrı asla uyumaz, kim ne yaparsa cezasını verir, karşılıksız bırakmaz”

Dede Korkut’ta yer alan *demez mi olur?* ifadesi üçüncü tekil şahsı niteleyen bir kullanım olup genel bir söylem içermektedir. Sorunun cevabı olarak “söylemez olur mu, elbette söyler” şeklinde bir yanıt gerekir. Dolayısıyla soru biçimi ve kesin yargının bir arada yer alması ifadede oksimoron etkisi oluşturmaktadır.

Demez mi olur?

⁷ <https://acikkuran.com/enam-suresi/50-ayet-meali> 30.07.2026.

⁸ <https://www.kuranvemeali.com/enbiya-suresi/67-ayeti-meali> 30.07.2026.

Gişi koynunda yatan helaline sirrin demez mi olur? (DK: 123a/11).

“İnsan koynunda yattığı helaline sırrını söylemez mi?”

Garib-nâme’de yer alan *bilmez misin?* ve *kılmaz mısın?* gibi yapılar “bilirsin ya, yaparsın ya” gibi cevabı beraberinde getirerek dikkat çekici bir anlatımla oksimoron oluşturmuştur.

Kılmaz mısın?

Birisi ‘aklıuñ-durur bilmez misin, biri göñlüñdür timâr kılmaz mısın (GN: 153b/1).

“Birisi aklındır bilmez misin, biri de gönlündür şifa aramaz mısın”

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait *Kur’an Tercümesi*’nde yer alan *aceblemez misin?* ifadesi muhatabın dikkatini çekerek onu düşünmeye sevk eden bir kullanım içermekte ve oksimoron oluşturmaktadır.

Aceblemez misin?

Anlardur tamu ehli ebedî kalırlar cehennemde görmez misin ‘aceblemez misin ol kimse[y]i (KT: 42a/3).

“Onlardır cehennem ehli ebedi orada kalırlar cehennemde görmez misin, şaşırılmaz mısın o kimseye ki”

Kıssa-i Yusuf’ta yer alan *körmez mü-siz?* yapısı “farkında değil misiniz, idrak etmiyor musunuz” şeklindeki anlamları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla onay bekleyen bir soru niteliğinde olup oksimoronu oluşturmuştur.

Körmez mü siz? (Görmez misiniz?)

Ey kardaşlar körmez mü-siz ol celili, uşbu işni celîl reva körmez emdi (KY: B8r9).

Ey kardeşler o Allah’ı görmez misiniz, işte bu işi Allah uygun görmez şimdi”

Aşağıda yer alan *çalınmaz mıdı?*, *alınmaz mıdı?* örnekleri “çalınırdı ya, kaygılanırdı ya” gibi cevaplar vererek karşıdaki kişiye onaylatma isteği sunmakta ve oksimoronlu bir yapı oluşturmaktadır.

Çalınmaz mıdı?⁹ (Çalınmaz mıydı?)

Kapısında kûsı çalınmaz mıdı, kamu düşmân anda alınmaz mıdı (SN: 281/3452).

“Kapısında kös çalınmaz mıydı? Tüm düşman ondan kaygılanmaz mıydı?”

2.3. -mAz (Sıfat-Fiil Eki) ile Oluşan Yapılar

⁹ Eski Anadolu Türkçesinde ek-fiilin ekleşmesi sonucunda “mı + idi” birleşimi “mıdı” şeklinde gerçekleşmiş ve yardımcı ses /y/ kullanılmamıştır.

“Fiilin karşıladığı hareketi geniş zamana bağlı şekilde belirten sıfat-fiillere geniş zaman sıfat-fiili denir. -Ar, (I)r/(U)r ve- -mAz-, An, -İcI/UcU ekleriyle kurulup isim ve sıfat olarak kullanılırlar: “bilir kişi”, “bitmez der”, “çıkamaz sokak” (Korkmaz, 1992, s.70).

Çalışmaya konu olan oksimoron yapıları ise -mAz sıfat-fiil ekiyle oluşarak çelişkili bir anlatım sağlanmaktadır. Korkmaz, “mAz ekinin, -r, -Ar, -İr/-Ur sıfat-fiil ekinin olumsuz şekli olduğunu ifade eder. Her çeşit fiil kök ve gövdelerine gelen bu ek, eklendiği fiilin anlamını süreklilik ve olumsuzluk şeklinde belirterek geçici sıfatlar türetir ve adların önüne gelerek sıfat olarak kullanılır: “Akıl ermez iş, inanılmaz şey, tükenmez kalem” (2017, s.164) şeklindedir.

“-mAz, mez” eki zaman içinde kullanılan çekimli fiilleri kalıcı isim hâline getirebilmektedir. Bunun da çatı anlamlarını değiştirmeden geniş zaman anlamı verildiği görülmektedir. Soyut nitelikli isim, alet ve eşya ismi, yiyecek ismi, özel isim ve kişi adları, yer isimleri şeklinde birçok kalıcı ismi oluşturabildiği gibi genel olarak soyut isim ve kavramları karşılamada daha çok işlek bir ektir (Salman, 1999, s.206).

2.3.1. -mAz (Sıfat-Fiil) Ekinin İsmi Niteleyerek Oluşturduğu Oksimoronlar

-mAz eki birtakım isimlerle bir araya gelerek önündeki ismi niteler ve sıfat-fiil görevi görür. Oksimoron oluşan yapılarda da +/- şeklinde oluşan öğelerin şekilsel ve anlamsal olarak çelişkili olması dikkat çekicidir.

Garib-nâme’de tespit edilen *hon* kelimesi, Farsça kökenli olup sözlüklerde *hân* şeklinde de bulunmaktadır. 1) Yemek sofrası, yemek, 2) Üzerine yemeklerin koyulduğu tepsi, sini, 3) Yemek (Parlatır, 2011, s.574-575) anlamlarına sahiptir. “Tükenmez honı” şeklindeki oksimoronlu yapıda ise “yemeğin tükenmemesi” şeklinde olumlu anlama sahip bir kullanım görülmektedir.

Dükenmez honı: (Tükenmez sofa)

İy Hudâyâ rûzı kıl kullarına, ol dükenmez honı yohsullaruña (GN: 128b/6).

“Ey Allah’ım kullarına nasip et; o yoksullar tükenmez sofralarından (yemeklerinden) yesinler”

2.4. +sIz (İsimden İsim Yapan Ek) ile Oluşanlar

Korkmaz, +sIz ekini, +II, +IU ekinin zıttı olarak tanımlamıştır. Adlara gelen +sIz ekinin “olumsuzluk, eksiklik, yokluk ve azlık” gibi anlamlarda sıfatlar türettiğini ifade etmiştir (2017, s.341).

+sIz eki ile oluşan iki tür oksimoron yapısı mevcuttur. Birisi “ölümsüz ölüm” şeklindeki tamlayan durumundaki “ölüm” sözcüğü üzerine eklenen +sIz eki ile tamlananı oluşturan “ölüm” sözcüğü arasında zıtlığın olduğu ifadelerdir. Diğeri ise “küfürsüz eylemler” gibi örnekte görülen +sIz ekinin sahip olduğu olumsuz biçimin olumlu bir anlama dönüşmesidir. *Olumsuzluğun olumluluğu* şeklinde ifade edilen bu ifadelerde tamlayan, şekilce olumsuz olmasına rağmen anlamca olumludur bu da oksimoron yapısını ortaya çıkarmaktadır.

2.4.1. Kesinlik Bildiren Oksimoron Yapısı

Eserlerde tespit edilen, “şeratsız, yüzsüz, mertsiz” gibi ifadelere gelen +sIz eki kelimeye yokluk ve olumsuzluk kattığı gibi anlama da negatiflik ve olumsuzluk katar. Dolayısıyla bu türden kelimeler örneklere dahil edilmemiştir. Fakat oksimoron olarak kabul gören ifadelerde +sIz ekinin kattığı olumsuzluğun sonucunda anlam olumluya dönerse oksimoron kabul edilmektedir.

Aşağıdaki örnekte şüphe anlamına gelen *şek* kelimesi +sIz ekini alarak biçimce olumsuz anlamca olumlu bir durum hâline gelerek oksimoron oluşturmuştur. Kelime kesinlik bildirmektedir.

Şeksüz: (Şüphesiz)

Çü bir kez ‘özü idüp tevbe kılasız, bağışlaram anı şeksüz bilesiz (BaH: 28a/2).

“Bir kez özür dileyip tevbe ederseniz, o tövbenizi bilesiniz ki şüphesiz bağışlarım”

Gümân kelimesi Farsça kökenli olup “zan ve şüphe” anlamlarındadır. Kelimeye eklenen +sIz eki “şüphesiz, şüphesi olmayan” anlamında olumlu bir anlamı niteleyerek oksimoron oluşturmuş ve cümleye kesinlik kazandırmıştır.

Gümânsuz: (Şüphesiz)

Uşbu düşni beyle kördim hiç gümânsuz, yâ ebeti bana te’vîl kılgıl emdi (KY: B3v4).

“İşte bu düşü hiç şüphesiz böyle gördüm, ya babacığım bana şimdi (rüyayı) yorumla”

2.4.2. Tamlık Bildiren Oksimoron Yapısı

Behçetü’l-Hakâyık’ta bulunan *eksik* kelimesi +sIz olumsuzluk eki alarak “bir şeyin eksik olmaması, tam olması” anlamında olumlu bir duruma işaret eder ve oksimoron yapısını oluşturur.

Eksüksüz: (Eksiksiz)

Yine tã ‘atları yimişi kamu vaştın eksüksüz bolur (BeH: 5b/19).

“Yine ibadet meyvesi herkes için eksiksiz olur”

*Kur’an Tercümesi’*nde *âyıbsız* ifadesi, “ayıp ve kusurlu olmayan” anlamlarında olumsuz bir şeklin olumlu anlamına işaret etmiş ve tamlık bildiren bir oksimoron oluşturmuştur.

‘Ayıbsız: (Ayıpsız: Kusursuz)

Yâ Mûsâ gel korkma dedi sen eminlerdensin givür elişi koynuņa çıkar aķ nurlu ‘ayıbsuz (KT: 417b/5).

“Ey Musa korkma gel dedi, sen güvenilir olanlardansın, elini kusursuz ve nurlu koynuna koy”

2.4.3. Rahatlık Bildiren Oksimoron Yapısı

*Garib-nâme’*de “korku” ve “kaygı” kelimelerinin her ikisi de olumsuz anlamı niteleyen kavramlardır. Kelimelere +sIz yokluk ekinin gelmesiyle oksimoron yapısı oluşmuştur.

Korkusuz: (Korkusuz)

Ne olursa kayğusuz söyler-idi, ne gerekse korkusuz sorar-ıdı (GN: 20A/1).

“Ne olursa olsun kaygısızca söylerdi; ne gerekirse korkusuz bir şekilde sorardı”

2.4.4. Aşırılık Bildiren Oksimoron Yapısı

Bahâ, “değer, paha, ölçü” anlamlarında bir kelimedir. Kelimeye gelen +sIz eki kelimenin anlamsal değerini düşürmez ve değersiz anlamı katmaz; aksine “paha biçilemez anlamıyla” aşırılığı niteleyerek oksimoron oluşturmaktadır.

Bahâsuz: (Paha biçilmez)

Şegird eylüge olur üstâdlar, bahâsuz yazılır kul âzâdlar (SN: 31/228).

“Öğrenci iyilik yapmakla üstadlar (gibi) olur; köle olanı özgürlüğüne kavuşturana paha biçilmez şekilde sevap yazılır”

2.4.5. Bağımsızlık Bildiren Oksimoron Yapısı

Minnet kelimesi sözlüklerde, “yapılan iyiliğin altında ezilerek kendini borçlu hissetme”, “iyiliğe karşı şükür ve teşekkür etme”, “iyilik ve lütuf anlamına gelme” ve “yapılan iyiliği başa kakma”¹⁰ şeklinde farklı anlamlara sahiptir. *Dede Korkut*’ta tespit edilen *minnetsiz* kelimesinin anlamı ise “kendini borçlu

¹⁰ <https://lugatim.com/s/minnet/> 14.03.2026.

hissetmeme” şeklindedir. Bu durum, minnet kavramının anlamlarından “borçluluk ve bağlılık” anlamıyla çelişen bir anlamı niteler. Dolayısıyla kelimenin bu kullanımı, olumsuzluk üzerinden olumlu bir anlamı işaret ederek oksimoron meydana getirmektedir.

Minnetsüz: (Minnetsiz: Kendini borçlu hissetmeden)

Bunda minnetile almakdan ise anda babam yanında minnetsüz almak yegdür (DK: 38b/7).

“Burada minnet ile almaktansa orada babamın yanında minnetsiz almak daha iyidir”

3. Yabancı Kökenli Ön Eklerle Oluşturulan Oksimoronlar

3.1. Bî- (Far.)

Bî- ekinin anlamları sözlüklerdeki tanımlarına göre şu şekildedir: Nefy ve selb anlamıyla yani olumsuzluk anlamlarıyla isimlerin önünde bulunur. “Bî-edeb”: edepsiz, “bî-behre”: nasîbsiz, bî (Sami, 2018, s.256).

Farsça kökenli bî- eki, Farsça ve Arapça kelimelerin önüne gelir ve dilimizde de kullandığımız “-siz ve -mez” eklerinin anlamını karşılar. Bu ek kullanılış açısından çok işlektir. Birtakım isim ve sıfatın ve bazı Türkçe kelimelerin dahi başına gelmektedir. *Bî-ar*: ar duygusu olmayan, *bî-bâk*: korkusuz, *bî-bedel*: eşsiz şeklindeki örnekler işlek olanlardır (Ayverdi, 2010, s.144).

Zülfikar da bî- eki hakkında eklendiği kelimeye “yokluk” anlamı verdiğini, Osmanlı Türkçesinde devamlı kullanılan ve bu ekten oluşan kelimelerin çok azının günümüze ulaştığını ifade etmiştir. *Bîkarar* yani kararsız anlamındaki kelime günümüzde yaşarken, *bigüman* “şüphesiz”, *bihod* “kendinden geçmiş” anlamında kullanılan kelimeler ise kullanımdan düşmüştür (2018, s.9) şeklinde açıklama yapmıştır.

3.1.1. Bî- Ön Eki ile Oluşan Oksimoronlar

Aşağıdaki beyitte anlamca olumsuz bir yapıda olan *derd* kelimesi önüne almış olduğu Farsça bî- ekiyle yoksunluk hâli oluşturarak “derdi olmayan, dertsiz” şeklinde yapıca olumsuz anlamca olumlu hâle gelmiş ve oksimoron örneği oluşturmuştur.

Bî-derd: (Dertsiz)

Bularuñ kim cânı ölür cihânda, bular bî-derd olur bunda anda (BaH: 34b/2).

“Dünyada canı ölenler, burada dertsiz olurlar (üzüntü duymazlar)”

Aşağıdaki beyitte *bî-çûn* kelimesi “benzeri olmayan, benzersiz, eşsiz” anlamlarında olup *çûn* kelimesine *bî-* ön eki eklenerek biçimsel olarak olumsuz anlamsal olarak ise olumlu bir yapı olmuş ve oksimoronu oluşturmuştur.

Bi-çûn: (Benzersiz, benzeri olmayan)

Hakdan selâm ketürür erdi selâm-ı bi-çûn (BeH: 124a/15).

“Haktan, benzeri olmayan Allah’tan, selamını getirirdi”

Garib-nâme’de yer alan *bî-add* “sayısız” anlamında olan bir kelimedir. Aynı uçsuz, bucaksız kavramları gibi sonsuzluğu vurgulamaktadır. Dolayısıyla eklendiği kelime oksimoron özelliği taşır.

Bî-add: (Sayısız)

Hamd-i vâfir ve şûkr-i mütekâsir ve şenâ bî-ḥadd ve sipâs-ı bî’add (GN: 1B/2).

“Sayısız hamd ve çok şükür ve sınırsız övgü ve sayısız dua”

Aşağıda yer alan *gümân* kelimesi “şüphe” anlamındadır. *Bî-* ön ekiyle kelimeye şüphesiz anlamı katarak cümleye kesinlik sağlamıştır.

Bî-gümân: (Şüphesiz)

Vezîr eydür iy pâdişâh-ı cihân, eger böyle idersenüz bi-gümân, ne yire irişürse sizi öge eyü aduñuzı çıkara göge (SN: 89/1020-1021).

“Vezir ey dünyanın padişahı, eğer böyle yaparsanız şüphesiz hangi yere giderse gitsin sizi över iyi adınızı da göklere çıkarır, der”

4. Lâ- (Ar.) (Olumsuzluk Eki)

Arapçada kullanılan edatlardan en yaygın olanlarından bir tanesi de “lâ” edatıdır. Bu edat; lâ-i nâfiye, lâ-i âtife, lâ-i cevâbiyye, lâ-i nâhiyye ve lâ-i zâide gibi farklı türlere ayrılır. Ancak bütün bu çeşitlerine rağmen “lâ” edatının temel anlam olarak, nefy yani olumsuzluk ifade etmesidir (Çavdar, 2014, s.95).

Lâ edatı 1) Dilimizde “-siz, yok, değil” anlamında olan olumsuzluk edatıdır. Ünlem olarak ise 2) “Hayır [Bu anlamda daha çok neam “evet” ile birlikte kullanılır] anlamlarındadır (Ayverdi, 2010, s.731).

Arapça lâ- eki, “-siz, -siz, değil” manasında olumsuzluk ifade eden bir edattır: Örneğin, *lâ-akal* “en az, en aşağı, ondan aşağı olmaz”, *lâ-bes* “beis yok, zarar yok,” *lâ-cerem* “şüphesiz”, *lâ-şey* “bir şey değil, pek ehemmiyetsiz şey” (Ergin, 1962, s.74) şeklindedir.

4.1. Lâ- Ön Eki ile Oluşan Oksimoronlar

Behçetü'l Hadâyık'ta tespit edilen *lâ-yezâl* örneği “zeval bulmaz, bitmez, ebedi”¹¹ anlamlarında olan ve ölüm gibi bir sonun yokluğunu, yani ölümsüz olmayı niteleyen mecazi bir ifadedir. Kelimeye yokluk anlamı katarak oksimoron örneği oluşturmuştur.

Lâ-yezâl: (Ölümsüz)

Cebbâr durur, settâr durur, gâffâr durur, kâhhâr durur, kām-kār durur, zü'l-celâl durur, lem-yezel durur, lâ-yezâl durur (BeH: 89b/4).

“Kudret sahibidir, ayıpları örtendir, çok bağışlayandır, kahredicidir, isteğine ulaşmıştır, büyüklük sahibidir, ezelden beri var olandır, ölümsüzdür”

Cerem kelimesi “ayrılmak, kesilmek” anlamında, *lâ-cerem*¹² ise kelimenin başına eklenen lâ- ekinden ötürü “ayrılması mümkün olmayan, şüphesiz, besbelli” anlamlarını niteleyen olumsuz şeklidir. Bu örnek *Garib-nâme*'de yer alarak oksimoron örneği oluşturmaktadır.

Lâ-cerem: (Şüphesiz)

Ol kimesneye ki Hâk benüm didi, lâ-cerem canlarda yazıldı adı (GN: 15B/2).

“Allah o kimseye benim dediyse, şüphesiz onun adı canlılara yazıldı”

Süheyl ü Nev-bahâr'da yer alan *şek* ifadesi şüphe anlamında olup kelimenin önüne gelen lâ- olumsuzluk eki, şüphe kelimesini tersine çevirerek şüphesiz anlamıyla olumluluk katmış ve oksimoron oluşturmuştur.

Lâ-şek: (Şüphesiz)

*Üçi dahı bir demde esridiler, anuñ gönli hoş lâ-şek*¹³ anı diler (SN: 192/2333).

“Üçü de bir anda sarhoş oldu; Onun gönlü şüphesiz onu ister”

SONUÇ

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi döneminden seçilmiş yedi eserde oksimoronlu yapılar incelenmiş ve çeşitli başlıklara ayrılmıştır. Söz konusu yapıların anlamsal ve biçimsel açıdan çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Oksimoronların yalnızca anlamsal açıdan değil Türkçe ve yabancı eklerle de

¹¹ <https://lugatim.com/s/Lâyezal/> 13.03.2026.

¹² <https://lugatim.com/s/Lâcerem/> 13.03.2026.

¹³ <https://lugatim.com/s/Lâşek/> 13.03.2026.

kurulduğu tespit edilmiştir. İncelemeler sonucunda oksimoronların tüm dilsel unsurlarla oluşturulmadığı, belirli ekler ve yapılarla sınırlı kaldığı görülmektedir. Nitekim Türkçe ve yabancı kökenli olumsuzluk unsurlarının tümü oksimoron oluşturma işlevi göstermemektedir. Örneğin, Farsça kökenli *nâ-* olumsuzluk ekiyle kurulan yapılara incelenen metinlerde rastlanmamış; eserlerde yer alan mevcut örnekler ise hem anlamsal hem de yapısal olarak zıtlık içerdiği için oksimoron kapsamında değerlendirilmemiş ve çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Türkçe ekler aracılığıyla oluşan oksimoron örnekleri ise özellikle geniş zaman olumsuz soru biçimi (-mAz + soru eki) ile oluşturulan retorik yapıların çeşitliliği ile dikkat çekmektedir. Diğer yandan -mAz sıfat-fiil ekiyle oluşan oksimoron yapısının yalnızca *Garib-nâme* eserinde tespit edilmesi, bu tür yapı kullanımının, metin türüne ve anlatım özelliklerine göre değişebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu durum oksimoron yapılarının her metinde aynı yoğunluk ve biçimde kullanılmadığını göstermektedir. Aynı zamanda metinde yer alan bazı kavramların hem yabancı kökenli olumsuz eklerle hem de Türkçe olumsuzluk ekleriyle farklı şekillerde ifade edildiği görülmüştür. Örneğin, *bî-güman* ve *gümansız* örneklerinde, aynı sözcük tabanına farklı eklerin getirilmesiyle aynı anlam elde edilmekte ve bu da oksimoronun yapısal çeşitliliğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Eski Anadolu Türkçesinde oksimoronlu yapıların tüm dilsel unsurlarla değil; belirli ekler ve anlatım unsurlarıyla şekillendiği görülmektedir. Bu durum oksimoronların tesadüfi değil, belirli yapısal sınırlar içinde oluştuğunu göstermektedir.

KISALTMALAR

Ar.: Arapça

Far.: Farsça

BaH: Bahrü'l-Hakâyık

BeH: Behçetü'l- Hakâyık

DK: Dede Korkut

GN: Garib-nâme

KY: Kısas-i Yusuf

KT: Kur'an Tercümesi

SN: Süheyl ü Nev-bahâr

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (2012). Müştemilü’z- Zıddeyn-Oksimoron. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 65-67.
- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. Ötüken Neşriyat.
- Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2020). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı.
- Babacan, İ. (2012). *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindi (Hint Üslubu)*. Akçağ Yayınları.
- Canpolat, M. (2018). *Behcetü’l-Hadâik Fî Mev’izati’l-Halâik*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ciğâ, Ö. (2013). *Süheyl ü Nev-bahâr*. [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Cin, A. (2011). *Ali’nin Kıssa-yı Yûsuf’u*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Coşkun, M. (2012). *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. Dergâh Yayınları.
- Çavdar, E. (2014). Lâ-i Nâfiye li’l-Cins’ ve Kur’ân-ı Kerîm’deki Kullanımları. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, (2), 95-113.
- Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1962). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Flayih, R. (2009). A Linguistics Of Study Oxymoron. *Journal Of Kerbala University*, (3), 30-40.
- Girard, R. (2007). The Passionate Oxymoron In The Romeo and Juliet: *Actes des congr> Actes des congrés de la Société française Shakespeare, Référence électronique*, (25), 41-56.
- Gülsevin, G. & Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. Gazi Kitabevi.
- Güngör, A. (2014). İkirciklem (Oksimoron) Uyumsuzluğun Uyumu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 102-121.
- Hançerlioğlu, O. (1978). *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*. Remzi Kitabevi.

- İsi, H. (2016a). Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Oksimoron Örnekleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 135-153.
- İsi, H. (2016b). *Yapı ve Tür Bakımından Oksimoron, (Modern Türk Şiiri Örnekleri Bağlamında Dil İncelemesi)*, [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kalay, A. & Göksu, F. (2003). Reklam ve Paradoks. *Gazi Üniversitesi-İletişim Fakültesi Dergisi*, (18), 59.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (5. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, M. (2022). Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut*. (Dresden Nüshası). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Porzığ, W. (1986), *Dil Denen Mucize II*, (V. Ülkü, Çev.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Salman, R. (1999). Türkçede Sıfat-Fiil Eklerinin Kalıcı İsim ve Oluşturma İşlevleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (47), 188-223.
- Sami, Ş. (2018). *Kâmûs-ı Türkî*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Shen, Y. (1987). On The Structure Understanding Of Poetic Oxymoron, *Poetics Today*, 8(1), 105-122.
- Toklu, M. O. (2003). Alışılmamış Bağdaştırmaların Anlam Yapısı, İçinde: II. *Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, içinde (ss.144-153). Çukurova Üniversitesi.
- Turgunbayer, C. & İsi, H. (2018). Türkiye Türkçesinde Gramatik Oksimoron. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7(17), 56-72.
- Türk, V. (2018). *Bahrü'l-Hakâyık*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1963). *Felsefeye Giriş*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, K. (2000). *Garib-nâme*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldız, H. D. (1991). Arap. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (3. Cilt, ss. 276-309) içinde. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Zülfikar, H. (2018). Eklendiği Kelimeyle “Yokluk” Anlamı Kazanan Ekler, *Türk Dili*, (793).

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://sozluk.gov.tr/> (erişim: 01.01.2026)

<https://lugatim.com/s/retorik/> (erişim: 27.03.2026)

<https://lugatim.com/s/minnet/> (erişim: 14.03.2026)

<https://lugatim.com/s/Lâyezal/> (erişim: 13.03.2026)

<https://lugatim.com/s/Lâcerem/> (erişim: 13.03.2026)

<https://lugatim.com/s/Lâşek/> (erişim: 13.03.2026)

<https://acikkuran.com/enam-suresi/50-ayet-meali> (erişim: 30.07.2026)

<https://www.kuranvemeali.com/enbiya-suresi/67-ayeti-meali> (erişim: 30.07.2026)

EXTENDED ABSTRACT

Aim: The aim of this study is to identify structures exhibiting oxymoronic characteristics in a total of seven works selected from the Old Anatolian Turkish period, including Bahrü'l Hakâyık, Behçetü'l-Hadâyık, Dede Korkut, Garibnâme, Kur'an Tercümesi, Kıssa-i Yusuf and Süheyl ü Nev-bahâr. The objectives include examining the linguistic and semantic characteristics of these structures and determining the role of these oxymorons within the literary narrative conventions of the period. The study aims not only to identify specific examples of oxymorons but also to analyse the contexts and purposes for which these structures are employed within the texts.

Method: This study is based on document analysis, a qualitative research method. The oxymoronic structures in Old Anatolian Turkish, which form the subject of the study, were examined in seven identified works: Bahrü'l Hakâyık, Behçetü'l-Hadâyık, Dede Korkut, Garibnâme, Kur'an Tercümesi, Kıssa-i Yusuf and Süheyl ü Nev-bahâr. In establishing the theoretical framework regarding the concept of oxymoron, Hasan İsi's (2016b) thesis titled 'Oxymoron from the Perspectives of Structure and Turkish' was utilised. İsi's approach, which

examines oxymorons from semantic and grammatical perspectives, was taken into account; however, the oxymoronic structures were re-evaluated in light of the data obtained in this study. These identified structures were classified in a unique manner according to their usage characteristics, and subjected to systematic analysis through the creation of main headings and subheadings. Each instance of oxymoron use was presented alongside an example taken from the relevant work, and the texts and verses in question were also explained in terms of meaning. In this way, an attempt was made to highlight the linguistic and semantic characteristics of oxymoronic structures.

Findings: Based on the findings derived from seven texts in this study, it has been established that the use of oxymorons in Old Anatolian Turkish texts occurs within a specific framework, both semantically and structurally. When examined from this perspective, it was observed that oxymorons are not limited merely to the juxtaposition of two words with opposite meanings; rather, within the context of the sentence, they undergo semantic expansion, taking on a broad range of meanings, including inclusive, balanced and figurative interpretations. This situation demonstrates that, within the texts, the oxymoron is not merely a figure of speech but also plays an active role in generating different meanings. When classifying oxymorons examined from a semantic perspective, they have been placed under various headings such as perceptual contradiction, qualitative contradiction, contradiction based on the nature of the action, inclusive contradiction, contradiction of context and condition, and balanced contradiction. Particularly under the heading of ‘encompassing opposition’, it is noteworthy that examples such as ‘night and day’ and ‘beginning and end’ are frequently used in texts to convey generalisation and continuity. Furthermore, it has been observed that some oxymoronic usages deviate from their basic meanings to acquire new meanings depending on the sentence context, thereby undergoing a shift in meaning.

When evaluated from a structural perspective, oxymoronic usages are formed not only as word groups but also through the use of suffixes. Suffixes of Turkish origin such as +clk, +sIz and +mAz are found to play an effective role in creating oxymorons. It has been observed that the +clk suffix creates an oxymoron through the contrast between large and small; that the +sIz suffix creates an oxymoron by producing a positive meaning through negation; and that the +mAz suffix also creates an oxymoron, particularly when used in interrogative sentences, due to its rhetorical effect.

In addition, it has been observed that the Arabic-derived prefix ‘lâ-’ and the Persian-derived prefix ‘bî-’ also play a role in the formation of oxymorons. Whilst

these prefixes correspond to the Turkish suffix ‘-siz’, they create oxymorons by imparting a negative form to the word whilst conveying a positive meaning. Words with negative structures, such as ‘bî-add’ (‘countless’) and ‘lâ-şek’ (‘undoubtedly’), have been evaluated within this scope because they convey positive meanings of boundlessness and certainty. However, it has been understood that some negative-indicating prefixes identified in the texts do not form oxymorons because they are semantically negative as well; consequently, the use of these structures is limited.

Differences in frequency of use were also observed across the works. Whilst certain types of oxymoron appear frequently in specific works, others are represented by only a limited number of examples. In this context, it has been concluded that the use of oxymorons varies depending on the text type and the author’s style.

Results and Discussion: The findings of this study reveal that, in Old Anatolian Turkish texts, the oxymoron functions not merely as a figure of speech, but also as a meaning-constituting element within the texts. In particular, it has been observed that structures formed by the juxtaposition of contrasting expressions serve to expand meaning rather than create a direct contradiction within the texts. This situation indicates that the oxymoron should be regarded not merely in terms of its classical definition, but also as a figure of speech that generates meaning dependent on context. Another notable point in the study is that oxymorons generally produce an inclusive and generalising meaning beyond the superficial relationship of opposition. In this context, it has been shown that opposites become elements that complement meaning rather than creating conflict with one another.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanılmamıştır.